Юлія Ковальова

Віхи козацької служби кримських татар

Історія Кримсько-татарського козацького формування заслуговує особливої уваги. Вона є маловивченою, проте доволі повчальною. Створення національних військових іррегулярних підрозділів, таких як кримсько-татарських, із включенням до складу російської армії є складовою одного процесу – інкорпорації півострова в єдиний політичний та соціально-правовий організм Російської імперії. Випробувана на кримських татарах політика урядової адміністрації притягнення на державну військову та цивільну службу чоловіче населення новоприєднаних окраїн мало продовження в XIX столітті на Кавказі. Всебічному вивчення історії Кримсько-татарського козацького з'єднання не сприяла вкрай мала кількість опублікованих документів та розпорошеність джерельної бази спочатку по різних відомствах і установах Російської імперії, а згодом по архівосховищах Росії й України. Метою даної розвідки є виділення проблемних питань із цієї тематики, а саме: зрозуміти причини створення та частих реорганізацій козацького формування, виділити умовні етапи існування, дослідити роль козацького з'єднання у військовій структурі Російської імперії.

Російський уряд після приєднання Криму бере курс на залучення місцевої верхівки до управлінського апарату Тавриди і вже 1 березня 1784 року Катерина II видає іменний наказ про створення війська з числа підданих, які мешкають у Таврійській області. Особливістю даного іррегулярного з'єднання, що різнило його від інших козацьких формувань півдня України, було те що до складу загонів входили лише кримські татари. На червень 1784 року було сформовано три дивізіони. Наприкінці 1787 року Таврійські дивізіони підпадають під реформу, згідно з якою з трьох татарських дивізіонів утворювалось лише два. Це співпадає з початком російсько-турецької війни 1787 – 1791 років, що вказує на зв'язок цієї події з даною реформою. Скорочення чисельності Кримсько-татарського війська і без того складних військово-політичних умов виглядає не логічним. Тому причина скоріш за все полягала у невпевненості російського уряду щодо лояльності кримських татар. Через це російська урядова адміністрація змушує татар, які мешкали у приморській зоні переселитися до гірського Криму, конфісковує у них зброю, проводить озброєння кримських християн та встановлює осіб для нагляду за татарами. Тож бачимо, що саме побоювання нових виступів з боку татарського населення змусило російський уряд вдатися до скорочення озброєних військових формувань на початку війни 1787 – 1791 років. Водночас слід зазначити, що татарські загони весь час входили до більш великих угрупувань російських військ, бо уряд їм не довіряв. Згодом перемоги російського флоту призводять до збільшення чисельності татарських загонів та їх передислокації на інший театр бойових дій. Навесні 1790 року з татар Криму було сформовано ще чотири дивізіони. Всі шість дивізіонів під керівництвом полковника Мєгметша бея було відправлено на російсько-польський кордон. Знову бачимо, що ідея передислокації татарських загонів з Криму виникла через загрозу турецьких десантів та турецького повстання на півострові. Переміщення з Криму дозволяло російському урядові до певної міри зняти обмеження і разом з тим контролювати військовозобов'язаних татар. У 1790 році дивізіони були приєднані до складу корпусу генерал-аншефа Кречетникова. Наприкінці 1792 року з закінченням воєнної кампанії Кримсько-татарське військо одержало наказ повернутись до Криму, де уряд ліквідував чотири дивізіони. У 1796 році вийшов наказ про скасування двох останніх дивізіонів. Отже, створення Кримсько-татарського війська, яке проіснувало 12 років, було першою спробою привернути кримських татар до військової служби з метою встановлення подвійного контролю з боку різних структур Російської держави над ними та використати їх військовий потенціал у кампанії проти Туреччини.

Наступний етап служби кримських татар на користь Російської імперії співпадає з роками двох наступних воєн – російсько-турецької війни 1806 – 1812 років та Вітчизняної 1812 – 1814 років. У 1806 – 1807 роках уряд Олександра I у зв'язку з «наполеонівськими війнами» прийняв рішення про створення з кримських татар чотирьох козацьких полків: Сімферопольського, Перекопського, Євпаторійського та Феодосійського. Сімферопольський кінно-татарський полк воював на прусському кордоні, Перекопський – на кордоні з

Использование материалов для публикации только со ссылкой на источник.
Размещено на сайте «Казачество 15-21 вв.» www.cossackdom.com

Бєлостоцькою областю, Євпаторійський кінно-татарський полк та Феодосійський – на кордоні Київської та Житомирської губерній. У 1812 році з відкриттям воєнних дій Сімферопольський та Перекопський полки брали участь у всіх боях у корпусі військового отамана графа Платова. Євпаторійський полк увійшов до складу Третьої Західної армії. Феодосійський полк воював у складі Другої Західної армії. Після закінчення бойових дій із французами полкам наказано повернутися до Криму. В 1817 році усі чотири полки були розформовані через відсутність в них нагальної потреби та через незмогу місцевого населення їх утримувати. Татарські іррегулярні підрозділи були розпущені по домівках із наказом бути готовими виступити в похід за першою вимогою уряду.

Третій етап військової служби татар у складі російської армії припадає на 1826 – 1893 роки. В 1826 році видано іменний наказ про сформування Лейб-гвардії кримсько-татарського ескадрону в складі Лейб-гвардії звідного козацького полку. 1 травня 1864 року було наказано виключити кримсько-татарський ескадрон зі складу Гвардійського корпусу, вибравши з нього трьох офіцерів та 21 нижчих чинів із зарахуванням їх до імператорського Власного конвою. Так демонструвалася татарам царська прихильність. У роки останньої в XIX столітті війни з Туреччиною дві льотні команди Лейб-гвардії кримських татар імператорського Власного конвою разом із льотними ескадронами знаходились у діючій армії за Дунаєм. 16 травня 1890 року команда Лейб-гвардії кримських татар, яка знаходилась тепер уже в складі Кавказького козацького ескадрону Власного конвою була з нього виключена і на цьому 65-річна служба кримчан у Гвардії закінчилась.

Із введенням у 1874 році загальної військової повинності новобранці з кримських татар отримали можливість вступати до сформованого для них ескадрону, який розташовувався під Бахчисараєм. У 1875 році із татар-новобранців був сформований другий ескадрон і розташовувався в Сімферополі. В наступні роки з новобранців-татар поза штатом була сформована піша команда, що досягла розмірів ескадрону. В зв’язку з чим вона була перейменована в Кримську стрілкову роту, яка проіснувала до 1893 року. Бачимо, що військова структура Російської держави не мала потреби в Кримсько-татарському військові козацького зразку. Створення такого іррегулярного формування в складі російської армії було продиктоване не військовими потребами, а намаганням урядової адміністрації встановити контроль над новопідкореним народом, прихилити на свій бік і втягнути в єдиний соціально-правовий та політичний організм Російської імперії. Часті періодичні розформування для подальшої реорганізації, які давали надії місцевому населенню, що вони необхідні Російській державі, підтверджують саме такі прагнення російського уряду. Про те що така політика по залученню місцевого населення до воєнних дій задля здійснення контролю над ним була досить вдалою і результативною, свідчить події Кавказької війни XIX століття.

****
Использование материалов для публикаций только со ссылкой на источник.
Размещено на сайте «Казачество 15-21 вв.» www.cossackdom.com